

Лекція №2. Вимоги до особистості тренера

План:

1. Професійно важливі якості тренера.
2. Вимоги до діяльності тренера.
3. Особливості властиві всім видатним тренерам.
4. Поняття про особистість тренера.

Сучасний спорт вимагає неабияких здібностей від тренера. Він має володіти всім арсеналом сучасних знань, ураховувати психологічні, соціальні, матеріально-технічні та всі інші аспекти підготовки спортсмена. Успіхи спортсменів значною мірою залежать від особистості тренера - його знань, педагогічного таланта, авторитету, волі, здатності до творчого узагальнення. За своєю суттю тренер - це, насамперед педагог, і до нього пред'являються ті ж вимоги, як і до будь-якого вихователя.

Майстерність тренера багато в чому визначається наявними в нього якостями, які надають своєрідність його спілкуванню з учнями, визначають швидкість і ступінь оволодіння ними різними вміннями. До професійно важливих якостей тренера належать моральні, комунікабельні, вольові, інтелектуальні й психомоторні.

Тренер повинен мати повний комплекс позитивних моральних якостей: гуманізм, ввічливість, чесність, вимогливість, оптимізм тощо, тому що моральне виховання учнів має базуватися не тільки на словесній формі впливу на них, але, насамперед, на особистому прикладі. Особистий приклад – це найкраща проповідь. Тренер зобов'язаний постійно стежити за собою, ставити до себе високі вимоги.

Виховуючи в учнів поважне ставлення до праці, не можна самому проявляти халатне відношення до своїх обов'язків: спізнюватися на заняття, приходити на нього незібраним, скасовувати заплановані заходи.

Тренер має володіти і такими моральними якостями, як принциповість, правдивість, самокритичність, працьовитість і справедливість.

Комунікативні якості, до яких належить товариськість, ввічливість, доброзичливість і ряд інших, допомагають тренерові встановлювати контакт із учнями в процесі спілкування й таким чином сприяють успіху виховної

роботи тренера.

Розвиток вольових якостей є передумовою успіху в професійній діяльності тренера. Найважливішими вольовими якостями тренера вважаються: цілеспрямованість, ініціативність, сміливість, рішучість, витримка й самоконтроль. Всі ці якості перебувають у тісному взаємозв'язку й взаємовпливі.

Нестриманий тренер не може успішно вести виховну роботу з учнями, тому що він не матиме авторитету. Нетерплячі тренери, котрі бажають швидше досягти результату, форсують навантаження, порушуючи таким чином принципи поступовості й доступності й ставлячи під загрозу здоров'я учнів. Тренер, що не має витримки, буде губитися у конфліктних й несподіваних ситуаціях. Не маючи наполегливості, тренер не зможе неухильно провадити у вихованні учнів свою лінію.

Спокій і витримка тренера не мають переходити у його байдужість, недбалість до своєї роботи. Тренер не має виходити із себе, втрачати над собою контроль, переходити на грубий і образливий тон.

Інтелектуальні якості допомагають тренерові знаходити правильні рішення у виховній роботі, обумовлюють ефективність творчості тренера, пошуку ним нових шляхів у навчанні й вихованні. До цих якостей належать: ясність і логічність мислення, його критичність, увага, винахідливість, дотепність, оперативність мислення, що характеризують здатність тренера швидко знаходити оптимальні вирішення поставлених завдань.

Вимоги до діяльності тренера обумовлюють наявність у нього якостей перцептивної сфери (тих, що визначають точність сприйняття, рухів спортсмена, швидкість сприйняття й оцінки ситуації), психомоторної сфери (що впливають на точність виконання технічних прийомів при їхньому показі). Багато вправ, які має демонструвати тренер, вимагають великої фізичної сили, гнучкості, швидкості реакції. Тому тренерові необхідно підтримувати ці якості на належному рівні. А це пов'язане з дотриманням режиму харчування, із стеженням за своїм здоров'ям.

Майстерність тренера виявляється в специфічній інтуїції - здатності за невидимими для інших ознаками оцінювати виконання елементів, програм,

передбачати тенденції й прогнозувати розвиток спортсмена та спортивного колективу.

У спортивній психології були здійснені спроби виявити модель ідеального тренера.

Так, англієць Хендрі намагався виявити особистісні особливості, необхідні ідеальному тренерові, і опитав для цього спортсменів і самих тренерів. Порівняння результатів опитування тих і інших дало подібні результати: тренер має бути відкритим, товариським, емоційно-стійким, здатним керувати спортсменом, особливо у ситуації змагання. У нього має бути досить високий інтелект, розвинені впевненість у собі, практичність. Він повинен бути новатором, заповзятливим, рішучим і самостійним.

Однак вивчення психологічних особливостей тренерів показало, що їхнє уявлення про «ідеального тренера» значно розходиться із тим, що вони являють собою в дійсності. Збіг був тільки у двох характеристиках - схильності до домінування (керування іншими) і готовності прийняти нове. Очевидно, бажане розійшлося з дійсністю.

Вивчення психологічних особливостей «успішних і неуспішних» тренерів теж не дало істотних розходжень. Правда, Огілві відзначає, що тренери мають твердий характер, стійкість до психічного напруження, незалежність, твердість і реалістичність поглядів, високу авторитарність, тобто прагнення керувати спортсменами, ґрунтуючись на своїй особистій думці.

Однак ці особливості властиві не всім видатним тренерам.

На думку американського психолога Б.Дж. Кретті, успіх у тренерській роботі значною мірою залежить від знань, якими володіє тренер, від того, як він будує свої відносини зі спортсменами.

Подальші дослідження показали, що для тренерів, що швидко сприймають все нове, характерне прагнення до творчості, і їхні дії не замикаються у вузькій програмі. Вони активно спілкуються з колегами, у курсі всіх подій, знають усе про свій вид спорту в масштабах країни й на міжнародній арені.

Більше того, успішно працюючі тренери мають певні педагогічні

якості, тому що існує пряма залежність між здатностями викладача й отриманням знань і навичок спортсменами.

Дослідження емоційних реакцій під час змагань показують, що фізіологічні зрушення тренерів, що спостерігають за ходом змагальної боротьби, за своєю інтенсивністю подібні до показників учасників змагань. Надмірний прояв емоцій, що характеризує відсутність самоконтролю в тренера, може бути небажаним. При цьому не тільки погіршуються результати виступу його вихованців, але й знижується його власна здатність приймати правильні рішення в складних ситуаціях.

Поняття про особистість тренера.

Існуючі поняття «особистість» і «людина» являють собою певну єдність, вони невіддільні одне від одного, але за своїм змістом ці поняття не тотожні. Для з'ясування сутності поняття «особистість» необхідно знати наступне:

а) людина - це жива істота, котра має свідомість й мову, відображає та перетворює навколишню дійсність, здатна винаходити знаряддя й застосовувати їх у своїй практичній діяльності, веде суспільний спосіб життя і добуває засоби для життя за допомогою праці;

б) індивід - кожна окрема людина;

в) індивідуальність – це неповторні, притаманні тільки певній людині риси й особливості; те, чим одна людина відрізняється від інших;

г) колектив - сукупність людей, об'єднаних спільними цілями і видами діяльності, що спільно досягають вирішення поставлених перед даним колективом завдань;

д) особистість - конкретна людина у всьому різноманітті її соціальних і психологічних особливостей, суб'єкт суспільної діяльності й суспільних відносин.

Досліджуючи проблему особистості тренера, вітчизняна психологія передусім розглядає психологічні особливості й властивості тренера, що розвиваються й проявляються в неї як у члена суспільства. Особистість немислима поза суспільством так само, як і людське суспільство не може існувати без особистостей як складових. Людина завжди є членом того чи

іншого суспільного колективу: родини, школи, підприємства тощо. Активна діяльність, взаємини в колективі значною мірою визначають і формують індивідуальні риси особистості.

Оскільки особистість соціально обумовлена, це поняття стосується тільки людини й не використовується стосовно тварин, життєдіяльність яких визначається винятково біологічними закономірностями.

Визначальними рисами особистості є:

1. Самосвідомість. Тренер як особистість усвідомлює себе, насамперед як живу, наділену відповідною тілесною організацією істоту, ототожнює себе зі своїм фізичним «Я». Разом з тим у свідомості «Я» людина відображає в тією чи іншою мірою властиві їй психологічні особливості та риси. Одночасно вона протиставляє своє «Я» іншим людям, виділяє себе як особистість із навколишнього людського середовища.

2. Свідомість безперервності й тотожності свого «Я». У процесі свого життя людина постійно змінюється, розвивається під впливом, як природних умов, так і соціального середовища. У різні періоди життя людини (дитина, юнак, дорослий, старий) різко змінюється не тільки її тілесний вигляд, але й психологічні риси. І все-таки, незважаючи на ці зміни, людина не втрачає свого «Я», продовжує усвідомлювати свою тотожність із тим, чим вона була у прожиті періоди свого життя.

3. Індивідуальність - це стійка своєрідність психічних процесів, станів та властивостей, притаманних певній особистості як у специфічних особливостях якості їхнього змісту, так і в способах і формах прояву. У реальній дійсності психічні процеси й стани ніколи не є ізольованими функціями мозку; вони завжди належать тій або іншій конкретній людині, обумовлені особливостями її особистості й виконуваної нею діяльністю. Те ж саме стосується властивостей особистості: вони завжди індивідуальні, належать саме цій, а не іншій особистості. З огляду на велике різноманіття індивідуальних особливостей людей, не можна знайти дві особистості, які були б тотожні, тобто повністю повторювали б одна одну.

4. Саморегулювання - здатність свідомо управляти своєю поведінкою, психічними процесами й станами у зв'язку з вимогами соціального

середовища або умовами виконуваної діяльності. Людина не механічно пристосовується до навколишнього середовища, не автоматично «урівноважується» з ним у відповідь на зовнішні подразники. Вона сама є свідомим членом цього середовища, вибірково сприймає його впливи, переробляє, оцінює їх і керує своєю поведінкою згідно з цією оцінкою.

5. Активність. Особистість завжди діяльна, без цього вона не може існувати в навколишньому соціальному й природному середовищі. Тільки в процесі соціально обумовленої діяльності людина перетворюється в особистість: залежно від характеру (типу), змісту діяльності, способів її виконання, формуються властиві особистості соціально-психологічні риси та особливості. Разом із тим саме в діяльності виражається властива особистості якість активності: «Будь-яка діяльність людини походить від неї як особистості, як суб'єкта цієї діяльності» (С.Л. Рубінштейн).

6. Релятивність (від лат. реляціо - відношення). Людина, будучи активним членом суспільства, завжди перебуває в певних відносинах (сімейних, побутових, виробничо-трудова, соціально-класових, ідейних та ін.) з навколишніми людьми й суспільством у цілому. Поза цими об'єктивними відносинами вона не може існувати як конкретний член суспільства, неминуче вступаючи у зв'язку із цим у різні міжлюдські форми поведінки. Ці суспільні відносини й визначають собою справжню сутність людини, яку не можна зрозуміти, якщо розглядати її тільки як окрему істоту, ізольовано (абстрактно) від суспільства, членом якого вона завжди й неминуче є. Об'єктивно існуючі в суспільстві відносини, котрі є необхідною умовою життєдіяльності самого суспільства, суб'єктивно відображаються у свідомості людини у вигляді понять, емоційних переживань, вольових прагнень, соціальних почуттів і переконань тощо, що становлять у своїй сукупності важливі риси особистості, котрі практично проявляються в поведінці та діяльності людини.

7. Структурна єдність. Особистість являє собою складне явище. Вона різноманітна у своїх психологічних особливостях, властивостях і відносинах. Однак властивості особистості (темперамент і характер, інтереси й здібності та ін.) не виступають роз'єднаними й незалежними одне від одного. Всі вони

являють собою властивості або психологічні сторони особистості як реальної єдності. Цим обумовлені їхній взаємозв'язок і взаємозалежність. Особистість завжди єдина при всьому різноманітті своїх властивостей. Останні не є якоюсь механічною сумою окремих якостей: вони закономірно пов'язані між собою, будучи властивостями єдиної особистості, і у своїй сукупності представляють її психологічну структуру.

Значний внесок у вивчення психологічної структури особистості внесений вітчизняними вченими. Так, А.Г. Ковальов розрізняє в цій структурі: темперамент (природні властивості особистості); спрямованість (потреби, інтереси, ідеали); здібності (сукупність інтелектуальних, емоційних і вольових властивостей). В.М. Платонов запропонував розглядати психологічну структуру особистості як динамічну функціональну систему, у якій основне значення мають: спрямованість (соціально обумовлена сторона особистості); темперамент, задатки, інстинкти, найпростіші потреби (біологічно обумовлена сторона особистості); звички, знання, уміння, навички (обумовлена життєвим досвідом і вихованням сторона особистості); індивідуальні особливості психічних функцій, їхня якісна своєрідність і рівень розвитку. Із цієї динамічної системи, як бачимо, виключені здатності людини і її характер, які, на думку В.М. Платонова, не відображають структурні особливості особистості.

